

Bölüm 9.

Aykırı Bir Yazarın Göçmen Oğlu: Vadim Andreyev'in “Bir Yolculuk Hikâyesi”

Mehmet Özberk

19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında Rus edebiyatının en çok okunan ve eleştirilen yazarlarının başında gelen aykırı yazar Leonid Nikolayeviç Andreyev (1871-1919) 1917 Şubat Devrimi'ni büyük bir coşkuyla karşılar. Ancak Bolşevik iktidarı onu büyük bir hayal kırıklığına uğratar. Çarlık rejiminde sıkça şahit olduğu insanların ölümü, daha trajik bir hal alarak Bolşevik yönetiminde şiddetli bir biçimde artar. Peterburg'daki evinin karşısında gördüğü darağaçlarında asılan ve kurşuna dizilen insanlar, onun devrim sevincini hemen söndürür. Oldukça hümanist ve duyarlı bir insan olan ve yaşananlara sessiz kalamayan Leonid Andreyev, Ekim Devrimi'nin hemen ardından yazdığı siyasi içerikli makaleler nedeniyle Finlandiya'ya göç etmek zorunda kalır.

Vatanını, arkadaşlarını ve tüm mal varlığını bir anda kaybeden Leonid Andreyev'in sanatsal yaşamı da Rusya dışında son bulur. Son dönemlerini büyük bir yokluk içinde geçiren Leonid Andreyev, kaleminden son çıkan yazılardan birisi olan 'S.O.S.' (1919) adlı manifestosunda bir yandan Avrupa'ya seslenerek Rusya'nın içler acısı haline dikkat çekerken, diğer yandan kendi ülkesinde Ekim Devrimi'nin en büyük düşmanlarından birisi haline gelecektir:

“Arkadaşım, ayağa kalk ve bize elini uzat. (...) Fransız, (...) İngiliz, (...) Amerikalı, (...) İtalyan (...)! Bırakın sizin kararsız hükümetleriniz silah ve para versin, siz insanlar kendinizi verin, gücünüzü, cesaretinizi, asaletinizi...! (...) Rusya'da can veren insanlara yardıma gelin! Birlik olun! (...) Taburlar ve ordular kurun! (...) her birinize ayrı ayrı sesleniyorum! Yardım edin! ‘İnsan’ nasıl bir tehlikede anlıyor musunuz? Yardım edin! Ama hemen! Hemen gelin!” (Andreyev, 2003, s.498).

Bu yardım çağlığı Avrupa'da henüz bir yankı bulamadan Leonid Andreyev kalbine yenik düşer. Geride kalan Andreyev ailesi Bolşevikler için kara listede yer alır. Finlandiya'da kalan aile bireyleri Rusya'ya yasal yollarla giriş yapamazlar ve dünyanın çeşitli bölgelerine göç etmek zorunda kalarak sürgün hayatı yaşarlar.

Leonid Andreyev'in ilk oğlu olan Vadim Leonidoviç Andreyev, 25 Aralık 1902 tarihinde Moskova'da dünyaya gelir. Babasının 1919 yılında Finlandiya'da ölümünün ardından Beyaz Ordu saflarına katılır ve uzun yıllar sürecek olan göçmen yaşamına ilk adımı atmış olur. Henüz 17 yaşındayken ana vatanından ayrılmak zorunda kalan Vadim Andreyev, deniz yoluyla Avrupa üzerinden Türkiye'ye, oradan da Gürcistan'a gitmeyi amaçlar. Ancak Gürcistan'ın Sovyetler yönetime geçmesiyle yeniden Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçiş yapar. Avrupa'nın değişik şehirlerinde yaşama tutunmaya çalışan Vadim Andreyev öncelikle şiirler yazar. Daha sonra düz yazılar kaleme alan sanatçı, Rus göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları Berlin ve Paris gibi şehirlerde adından sıkça söz ettirir. Dönemin en ünlü edebiyatçıları olan V. Mayakovski, A. Remizov, B. Pasternak, G. Adamoviç, V. Hodaseviç, A. Belıy, M. Tsvetayeva gibi isimlerle edebi topluluklarda görüşen Vadim Andreyev bir yandan yerel gazete ve dergilerde şiirlerini okuyucuya sunarken diğer yandan edebi içerikli Rus göçmen

dergilerinin yayımlanmasında katkıda bulunur. 1940'lı yılların sonuna doğru Sovyet vatandaşlığına kabul edilen Vadim Andreyev ailesinin de baskısıyla Rusya'da uzun süre yaşamaz. 1949 yılında Amerika'ya yerleşen sanatçı Birleşmiş Milletler'in bünyesinde çalışır. Vadim Andreyev 1959 yılında İsviçre'ye gider ve UNESCO'nun yazım işleriyle ilgilenir. Yaşamının son on yılını bu iki ülkede geçiren sanatçı 20 Mayıs 1976 tarihinde Cenevre'de yaşamını yitirir ve Paris yakınlarındaki bir mezarlığa defnedilir (Garber, 2013).

İstanbul'a göç eden Beyaz Ruslar'ın tarihiyle, yaşamlarıyla ve eserleriyle ilgili birçok bilimsel yayın, makale, tez ve tarihi kitap bulunmaktadır. Hem tarih hem de edebiyat uzmanlarının dikkatini çeken bu konu, işgal yıllarında İstanbul'u ve ülkemizin durumunu günümüze aktarması açısından oldukça önem taşımaktadır. Çoğunlukla 1919-1922 yılları arasında ülkemizde misafir olarak bulunan Beyaz Ruslar'ın sayısının oldukça yüksek miktarda olduğu bilinmektedir. Sivil ve asker olan bu göçmenler, Türkler'in ve Ruslar'ın birbirlerini daha yakından tanımalarına olanak sağlamış, bu ilişkinin her iki ülke edebiyatına da yansımaya sebep olmuştur. Rus Göçmen Edebiyatı¹'nin da doğmasına neden olan bu zorunlu göçte, A. Averçenko, N. Teffî, İ. Bunin, V. Nabokov, Z. Şahovskaya, M. Bulgakov, A. Tolstoy, Don-Aminado, G. Gazdanov gibi edebiyatçıların yolu buradan geçmiş veya eserlerinde Türk toplumuna ve özellikle İstanbul'a yer vermişlerdir. Aynı şekilde, Türk edebiyatçıları da Beyaz Ruslar'ın ülkemizde kültürel ve sanatsal alandaki katkıları üstünde durmuşlardır².

“Bir Yolculuk Hikayesi”

Vadim Andreyev'in edebi yaşamında otobiyografik eserlerin özel bir yeri bulunur. “Çocukluğum. Babamın Öyküsü” (Detstvo. Povest ob otse, 1962) ve “Vahşi Alan” (Dikoye pole, 1966) adlı uzun öykülerinde çok sevdiği babası Leonid Andreyev'le geçirdiği zamanları kâğıda döken Vadim Andreyev, 1966 yılında kaleme aldığı ancak 1974 yılında yayımlayabildiği “Bir Yolculuk Hikâyesi” (İstoriya odnogo puteşestviya) adlı uzun öyküsünde Rusya'dan ilk kez Beyaz Ordu askeri olarak ayrıldığında yaşadıklarını konu edinir. Makalemizin asıl kaynağını oluşturan bu eserin birinci ve ikinci bölümünde Vadim Andreyev, arkadaşlarını, İstanbul hatıralarını ve Rus göçmenlerin dramlarını okuyucuya sunar.

Bu eser iki zaman dilimi planı üzerine kuruludur. Bunlardan ilki, hakim bakış açısını kullanarak anlatıcının 1920-1921 yılları arasında yaşadıklarını aktarması, ikincisi ise olgun yaşlarına geldiğinde geçmişini kaleme alarak o anki düşüncelerini aktarması şeklindedir. Söz konusu bu zaman dilimlerinin birbirleriyle kesiştiği ve hatta birbiri içine geçtiği açıkça görülmektedir. Rus akademisyen O.A. Daşevskaya sanatçının bu eseriyle ilgili makalesinde “hikaye” (istoriya) ve “yolculuk” (puteşestviye) ifadeleri üzerinde özellikle durur ve Vadim Andreyev'in öykü başlığını bilinçli olarak bu şekilde kullandığını belirtir (Daşevskaya, 2014, s.42-44).

¹ Rus Göçmen Edebiyatı'nın doğuşu, nedenleri ve başlıca temsilcileri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Üçgül, S. (2006). *Rus Göçmen Edebiyatı 1*. İstanbul: Kapadokya.

² Bu konuyu kaleme alan en önemli yazarlardan birisi ünlü romancı Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Sanatçının 1973 yılında yayımladığı “Sahnenin Dışındakiler” adlı romanında Beyaz Ruslar'ın İstanbul'daki yaşamları hakkında bakınız: Öksüz, G. (2014). “Sahnenin Dışındakiler ve Beyaz Rusların İşgal İstanbulu'ndaki Toplumsal Dokuya Etkisi”. *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, 20, 331-343.

Başkahraman/anlatıcının kendini tanıtımıyla başlayan öykünün giriş kısmında ve Rus İç Savaşı'nın süregeldiği bu zaman diliminde Vadim Andreyev düşüncelerini okuyucuyla şöyle paylaşır:

“Babamın ölümünden sonra, 1919-1920 yıllarının kış aylarında Rusya'yı hiç düşünmüyordum. (...) Rusya'yı hiç düşünmüyordum, çünkü onun varlığını içimde belirsizce hissediyordum, tıpkı içimizde henüz acımayan, muntazam ve düzenli bir ritimle atan kalbimizin varlığını da hiç hissetmediğimiz gibi. (...) Hatta yazın, ortaokulu bitirip Helsinki'den Çyornaya Reçka'daki baba evine geldiğimde, tüm Beyaz Ordu'nun sonu yaklaştığında bile önceleri Rusya'yı hiç düşünmüyor ve önceleri onu hiç hissetmiyordum” (Andreyev, 1974, s.7-8).

Daha yetişkin bile sayılamayacak yaşta olan Vadim Andreyev gönüllü olarak Beyaz Ordu'ya kaydolur ve bu durumu şöyle açıklar: “Ben savaşa ölmek için değil, yeni, bilinmedik bir hayatı yaşamak için gidiyordum” (Andreyev, 1974, s.8). Sanatçı katıldığı askeri birlikte Rusya'nın iç kısımlarından ve farklı kesimlerden gelen yaşlılarıyla tanışır. Bu kişilerle yakın arkadaşlık kuran Vadim Andreyev gerçek Rusya'yı ancak onlardan ve Rus askerlerinden tanıdığını belirtir. Askerleriyle birlikte Avrupa'dan geçerek Türkiye'ye, oradan da Kafkaslara gitmeyi planlayan birlik komutanı Helsinki, Oslo ve Marsilya üzerinden İstanbul'a ulaşır. Vadim Andreyev bu kadim şehrin Avrupa ve Asya yakalarının Ruslar ve yabancılar arasında farklı şekillerde ifade edildiğini belirtir ve bu ayrımı tüm eser boyunca kendisi de bu şekilde kaleme alır: “O yıllarda şehrin tamamına değil, sadece güney kısmına İstanbul deniyordu” (Andreyev, 1974, s.69). Birkaç ay süren bu yolculuk nihayetinde öncelikle geçici olarak kaldığı İstanbul izlenimlerini okuyucuya sunar:

“1921 yılında Konstantinopol'un gerçekten de Babil olduğu sayılabılırdi. Birkaç hafta içinde şehrin nüfusu 100.000 kişi birden artmıştı: sivil olan muhacirlerin, General Vrangeli'le birlikte Kırım'ı terkedendenlerin ve göçmenlerin yanında akıllıca yaşayanların, General Denikin'in geri çekilmesiyle Novorossiysk'in düşmesinin dışında, binlerce Rus subayı ve askeri, Gelibolu'dan, Çatalca'dan, Limni Adası'ndan, Marmara Denizi'nin Avrupa ve Asya kıyılarına dağılmış kamplarından (...) buraya kaçmıştı” (Andreyev, 1974, s.70).

Sivil ve asker olan Beyaz Ordu yanlısı Ruslar'ın yoğun bir şekilde İstanbul'a akın etmesi neticesinde şehirde geçici ve küçük bir Rus diasporası oluştuğunu söylemek mümkündür:

“Ruslar Konstantinopol'e ulaştıktan sonra yurtlara, ücretsiz yemek dağıtan aşevlerine, Galata'nın batakhanelerine, kısacası buz gibi Ocak ayazından korunabilecek ve bir dilim ekme alabilecekleri her yere dağılmışlardı. Rus göçmenlerinin merkezi İstanbul'da Galata köprüsünün yakınlarında kurulu olan bitpazarıydı. Burada akla gelebilecek her şey alınıyor ve satılıyordu: haç şeklindeki kolyeler, takma dişler, korseler, sökükle çoraplar, kalın battaniyeler, fraklar, sahte ve gerçek değerli taşlar, devekuşu tüyünden yelpazeler, pençesi olmayan potinler ve potini olmayan pençeler, peruklar, delik konserve kutuları, ev yapımı kurabiyeler, General Vrangeli'nin İngiltere'de bastırıldığı paralar, (...) tek kelimeyle, göçmenlerin ceplerinde, bedenlerinde ya da günlük çantalarındaki her şey hayatta kalmalarını sağlamak için burada bulunuyordu” (Andreyev, 1974, s.70-71).

Büyük bir yoksulluk içinde olan bu kişilerin İstanbul'da yaşadıkları yer konusunda Rus Türkolog S. Uturgauri şöyle yazmaktadır:

“Taksim Meydanı, Tünel, onları birleştiren Pera Caddesi ve elçilik avlusu, Rus mülteci yaşamının geçtiği en önemli yerlerdir. O zamanlar Rusça, Türkçe de dahil diğer dillerden daha çok duyuluyordu” (Uturgauri, 2015, s.150).

Sanatçı İstanbul’a gelmeden önce birkaç Avrupa şehrinde kalmasına rağmen bu şehrin mistik büyüü onu oldukça heyecanlandırır:

“Konstantinopol’de geçirdiğim ilk gün bana uçsuz buçaksız ve rengârenk geldi. Öyle ki, bu şehir bir yandan Boğaz’ın Avrupa kıyısına kuruluydu, diğer yandan Asya yakasındaki devasa Üsküdar mezarlığının üstündeki siyah ahşap evlerle ve koyu servi ormanıyla doluydu” (Andreyev, 1974, s.71).

Geçici olarak İstanbul’da kalan Vadim Andreyev Rus Büyükelçiliği’ne gelir ve burada Rus komutanların Avrupa’ya gidebilmek için vize almaya çalıştığını görür. Bu binanın önü aynı zamanda Ruslar’ın ticaret yaptıkları bir yer halini de alır:

“Sayısız kurumda olduğu gibi, yüzlerce Rus, kibarca kovulduğumuz bu elçilikte, siyasi dokunulmazlığını kullanarak kaçak tütün satıyor, kurabiyelerle ve Denikin rublesiyle ticaret yapıyordu” (Andreyev, 1974, s.71).

Vadim Andreyev Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Çekoslovakya’ya gitmek isteyen askerlerin aksine arkadaşları Fedya, İvan Yuryeviç, Plotnikov ve Vyalov’la birlikte Gürcistan’a gitmek ister. İçlerinden Petrov İstanbul’da kalmaya karar verir. Çünkü Limni Adası’nda bulunan Don Kozakları’na katılır ve bu birlikle hareket etmek ister. Vadim Andreyev ve arkadaşlarının aklına kendi imkânlarıyla Kafkasya’ya ulaşma düşüncesi gelir. İvan Yuryeviç küçük bir botla Batum’a gidebileceklerini düşünür, ancak öncelikle Beykoz’a geçmeleri gerektiğini belirtir:

“Karadeniz’in Anadolu kıyısına gitme planımız tutmadı. Daha Beykoz’dan beş verst uzaklaşmadan Yunan devriyelerine yakalandık. O dönemde Kemal Paşa’yla Yunanlılar arasındaki savaş Boğaz’dan çok da uzakta değildi. Kemal Paşa’nın gönüllü askerleri olduğumuzu düşünerek bizi tutukladılar” (Andreyev, 1974, s.74).

İçlerinden İvan Yuryeviç Fransızca konuşarak Yunan komutana kim olduklarını ve neden Beykoz’da bulduklarını anlatır. Serbest bırakılan Vadim Andreyev ve arkadaşları kaldıkları kampa geri dönerler. Cebindeki parası biten Andreyev herkesin yaptığı gibi Rus Büyükelçiliği yakınındaki bitpazarına giderek kalan tüm eşyalarını satmaya çalışır. Sonunda Trabzon’a ulaşabilen bu asker grubu buradan bir gemiye binerek Batum’a giderler. Sanatçı Batum’a geldiğinde büyük bir heyecan duyar ve Sohum’da bulunan anabirliğine kavuşmak için can atar. Ancak 7 Şubat 1921 tarihinde Sovyet Rusya’nın Gürcistan’a savaş ilan etmesiyle yeniden İstanbul’a dönmek zorunda kalır:

“O yıllar Konstantinopol’ün İtilaf Devletleri tarafından işgal edildiği yıllardı. Fransız deniz erlerinin lacivert berelerinde kırmızı ponponları vardı, Amerikalılar’ın beyaz kolalı şapkaları traşlı enselerine yatıktı, Yunanlılar’ın başlıklarında altın motifi işlemesi vardı, İngilizlerin yassı kasketleri haki renkliydi. Bunlar Galata merdiveninden yavaşça çıkardı (...) ancak hepsi de şehrin Avrupa kısmının başladığı yere ve en geniş Konstantinopol sokağı olan Pera’ya ulaşamazdı, çünkü büyük çoğunluğu Galata batakhanelerine saplanırdı” (Andreyev, 1974, s.192-193).

Sanatçı İstanbul’u daha yakından tanımak için yerlerini gezer ve bu şehrin her bir köşesinden adeta büyülenmiş gibidir. Özellikle Ayasofya’ya hayran kalırken ünlü Rus şair O. Mandelştam’ın şiirine de bir gönderme yapar: “Ne de olsa senin kubben, şahidinin sözüne göre, bir zincirle gökyüzüne asılı gibiydi” (Andreyev, 1974,

s.195). Vadim Andreyev İstanbul'un panoramasını betimlemeye şu şekilde devam eder:

“Beyazıt'ın devasa meydanını minarelerin koyu mavi lambaları koruyordu ve şehrin üstündeki gökyüzü uçsuz bucaksız gibi görünüyordu. Meydanın hemen arkasında neredeyse hiçbir yabancıyı giremediği bu Türk şehrinin eğri büğrü küçük sokakları başlıyordu. Burada şaşırtıcı, tedirgin bir sessizlik hüküm sürüyordu: kıvrılan ara sokaklar (...) alçak evlerin kapalı demir parmakları (...) tüm bunlar hayali ve hafif bir uykuya gömülmüş gibiydiler. İstanbul'un diğer tarafında Galata Köprüsü'ne yakın olan yerde Kapalı Çarşı labirenti başlıyordu, yangından sonra boşalan arazide bitpazarı kurulmuştu. Bitpazarının gürültüsü, patırtısı, bağırması çok abartılıydı tıpkı bu şehrin Türk kısmının sessiz olduğu gibi” (Andreyev, 1974, s.196).

Vadim Andreyev işgal yıllarında İstanbul'da Türkler'in azınlıkta kaldığına ve Mustafa Kemal Paşa'nın destansı kurtuluş mücadelesine tanık olurken şunları kaleme alır:

“Herkesten daha az görünen ve daha az sesi çıkarılarsa şehrin sahibi olan Türkler'di. Kemal Paşa, hızlı bir galibiyet almasına engel olan dini önyargıları, disiplin eksikliğini ve eski Osmanlı İmparatorluğu'nun inanılmaz sefaletini pratikte öğrenerek Yunanlılar'la olan yorucu savaşına devam ediyordu. Kararnameyle henüz yasaklanmamış olan fesleri Konstantinopol'de herkes takıyordu, Türkler de, Yunanlılar da, Ermeniler de, Yahudiler de, ve hatta Rus muhacirler bile savaş şapkalarını yavaş yavaş feslerle değiştirmeye başlamışlardı. (...) Konstantinopol kadınların peçelerini açmalarına izin verilen tek Osmanlı şehriydi” (Andreyev, 1974, s.193).

Beşyüze yakın asker altı aydan daha uzun bir süre Boğaziçi yakınlarındaki Keçeli Kampı'nda kalmaktadır. Bu kampta Kuban Kozakları, Terek Kozakları, Gürcüler ve ülkenin iç kesimlerinden gelen Ruslar yaşamaktadır. Askerler arasında Rusya'ya geri dönme ve kendi durumlarının nasıl sonuçlanacağı konusu devamlı tartışılmaktadır: “Kamp arkadaşlarım, benim düşündüğümün aksine, Bolşeviklerin düşeceği ve yakın zamanda Rusya'ya geri dönecekleri umuduyla yaşamaya devam ediyorlardı” (Andreyev, 1974, s.185). Bu tartışmaya kamptaki komutanlar da dahil olur. Keçeli Kampı komutanı Bergaminov Vadim Andreyev'le diyalogu sırasında şu mesajı vermektedir:

“Şu an her şeyden daha önemli olan tüm göçmenleri bükülmez bir bilek gibi birleştirmek. Ancak bunun için İngiliz anayasasını almak ve bunu Rusçaya çevirmek gerek. Bence bundan herkes memnun kalacaktır, hem monarşistler hem de cumhuriyetçiler. (...) Anlıyor musunuz, bundan başka bir yol yok ve olamaz da!” (Andreyev, 1974, s.186).

Ruslar bu yıllarda yalnızca göç ettikleri yerde değil, aynı zamanda kendi ana vatanlarında da oldukça zor günler geçirmektedirler. Vadim Andreyev Rusya'dan ardiardına gelen acı haberleri duydukça kendi yalnızlığını daha yakından hisseder.

1921 yılında gerçekleşen Povoljya Kıtılığı³, Tambov Ayaklanması⁴, aynı yılın Eylül ayında şair Aleksandr Blok'un ölümü bunlardan birkaçıdır. Rusya'da yaşanan tüm bu trajik gelişmeler sanatçının büyük çaresizliğini yeniden farketmesine neden olur ve Boğaziçi'ne bakarak şu dörtlüğü kaleme alır:

“Kayıtsızca bakıyorum çevreme,
Engin açıklığı çekemiyorum içime.
Hayır, mavi Andreyev Haçı⁵ dalgalanmıyor,
Gök mavisini Boğaziçi'nin⁶ üstünde...” (Andreyev, 1974, s.181).

Vadim Andreyev hayalle gerçek arasındaki çizgiyi bu noktada fark ederken artık Rusya'nın hayallerini süsleyen ana vatani olmaktan çıktığını şu şekilde betimler:

“... ve birdenbire olağanüstü bir açıklıkla kendi vatanseverliğimin yalan dolu heyecanını hissettim: şimdi kime gerek ki Andreyev Haçı? Ne Rus donanması, ne Rus ordusu, ne de Rusya'nın kendisi var! Aslında ölenin Rusya değil de tahayyül ettiğim gerçek olmayan fantastik bir ülke olduğunu anlamam için yıllar geçmesi gerektiği” (Andreyev, 1974, s.181-182).

Genç sanatçı kaldığı koğuştaki arkadaşlarıyla devrim ve edebiyat hakkında tartışırken uzaklardan tulumbacıların sesini duyar: “- Yangın vaaaaaar! İstanbul'daaaa daaaa!” (Andreyev, 1974: 217). Sanatçı bu sese kayıtsız kalamaz ve yanmakta olan iki katlı ahşap evin söndürülmesine canı pahasına yardım eder:

“Ev neredeyse yerden kopacak ve bir roket gibi havaya uçacak sandım. (...) Yangından sonra tüm hafta boyunca paltom acı acı is kokuyordu ve karanlıkta paltomun beni şaşırtan fosforlu parıltısı oldukça solmuştu” (Andreyev, 1974, s.217-218).

1921 yılının Ekim ayında Vadim Andreyev'in kaldığı kamp dağılır. Kampta kalan herkese bir işçinin aldığı maaş kadar para verilir. Eline burada geçen para oldukça az miktarda olduğu için kendisine benzer birçok göçmen Rus gibi ek iş yaparak yaşamını devam ettirmeye çalışır. Ruslar arasında dönemin en önemli haber kaynağı olan “Presse du soir”⁷ gazetesini satar, balık tutar, Rus kurabiyeleri satar ve hatta hamallık bile yapar. Yokluktan eline geçen ne varsa üstüne giyen Vadim Andreyev herkesin dikkatini de çekmektedir:

³ Povoljya Kıtılığı (Povoljskiy golod (1921—1922)). Bolşeviklerin kontrolü altında olan Ural yakınlarında Povoljya şehrinde yaşanan kıtlık ve açlık nedeniyle toplu ölüme verilen isimdir. Yaklaşık 5 milyon insanın yaşamını yitirdiği bu trajik olay neticesinde Bolşevikler ilk kez tüm dünyadan bu felaketin önlenmesi için yardım istemiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Karakulov, D.V. (2000). *Golod 1921-1922 gg. na Urale*, Doktora Tezi, Yekaterinburg.

⁴ Tambov Ayaklanması (Tambovskoye vosstaniye 1920—1921 godov, Antonovşçina). Tambov bölgesinde Kızıl Ordu'nun ekonomi politikasına karşı gerçekleşen bu ayaklanmaya yaklaşık 10 bin insan katılır. Ayrıntılı bilgi için bakınız:

http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/tambovskoe_vosstanie.html (Erişim: 27.07.2016).

⁵ Andreyev Haçı, Rus donanmasındaki deniz birliklerinin simgesidir. Beyaz zemin üzerinde mavi bir haç şeklinde betimlenmektedir.

⁶ Boğaziçi, Rus Göçmen Edebiyatı temsilcileri tarafından İstanbul'un ilk durağı olarak betimlenir ve bu şehre en büyük imgesel anlamı vermektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Erinç, E. (2016). Hatırlama Aracı Olarak Su: Rus Göçmen Edebiyatı Metinlerinde Boğaziçi. *idil*, 5 (19), 25-40.

⁷“Presse du soir” (Veçernyaya pressa) 1920-1925 yılları arasında İstanbul'da günlük Rusça ve Fransızca yayımlanan edebiyat, siyaset ve finans gazetesidir.

“Konstantinopol’de o zamanlar orijinal bir kostümle birini etkilemek çok zordu. Ancak ben başardım bunu. Öyle ki, Ayasofya’nın girişinde duran Tük askeri bu kıyafetimle ibadethaneyi küçük düşüreceğimi düşünerek benim camiye girmeme izin vermedi” (Andreyev, 1974, s.194).

Yaşama dört elle sarılan sanatçı, girmesi çok zor olan ve daha çok üst rütbeli komutanların kayıt olduğu göçmen Ruslar’ın İstanbul’daki öğretim kurumunda “Leonid Andreyev’in Oğlu” sıfatıyla öğrenci olma hakkı kazanır. Buradaki öğrencilerin asıl amacı öğrenim görmekten çok, karınlarını doyurabilecek ve soğuktan korunabilecek bir yere sığınmaktır:

“Konstantinopol Rus Lisesi’nin dünyadaki orta öğretim kurumların arasında eşi benzeri yoktu. İlk okul sıralarına oturanlar, ağaran saçını usturayla traş etmek zorunda kalan bir albay (neyse ki, bıyıkları yoktu), bir avukat asistanı, bir iletişim mühendisi, devrime kadarki üretimden sorumlu bir yüzbaşı, İç Savaş dönemindeki tüm astsubaylar ve onların alt rütbelilerden oluşuyordu. Dördüncü sınıfta 20 yaşındaki Kozaklar vardı, ikinci sınıfta Kalmıklar; bunların bıyiksız yüzlerinde zaman hiçbir iz bırakmamıştı. Tüm bu öğrenciler aslında karınlarını doyurabildikleri için bu liseye gelmişlerdi” (Andreyev, 1974, s.198).

Lisenin bulunduğu yerin yan sokağında “Fener” (Mayak) adında Amerikan bir kafe bulunur. Rus öğrencilerin çay içtiği, kitap okuduğu ve satranç oynadığı bu mekanda dönem dönem sanatsal etkinlikler de sahnelenir:

“Ayrıca akşamları “Fener”de bazen sanat gösterileri de yapılıyordu: Konstantinopol’lü şairler grubu şiirlerini okuyor, bazen de Arkadi Averçenko her türden anekdotları anlatan kendi ekibiyle beliriyordu, hırılıtlı sesleriyle Vertinski⁸’nin şarkılarını söyleyen yüzü aşırı boyalı gizemli genç insanlar da vardı” (Andreyev, 1974, s. 205).

Vadim Andreyev İstanbul’da oldukça ünlü olan ve çeşitli kültürel etkinlikler düzenleyen A. Averçenko’yla tanışmak ve kendisini tanıtmak ister. Bir yandan Rus edebiyatı konusunda Averçenko’nun düşüncelerini ve görüşlerini merak eden sanatçı, diğer yandan öncelikle kendini bu alanda geliştirebilmek için ondan şiir ve öykü kitapları vermesini ister:

“Konstantinopol’de kitap bulmak imkansızdı, kısacası burada hiç kitap yoktu. Keçeli kampında kaldığım zamanlar sadece bir basılı eser vardı, o da general Krasnov’un “İki Başlı Kartaldan Kızıl Bayrağa” adında bitmeyen romanının birinci cildi idi” (Andreyev, 1974, s.219).

Vadim Andreyev sonunda bir fırsatını bulur ve Averçenko’yla görüşme şansını yakalar. Ancak bu görüşme umduğu gibi gerçekleşmez. Kendisine hiç yardımcı olmadığı gibi kitapları da iade etmeyeceğini düşünerek ona vermeyen Averçenko’nun samimi birisi olmadığı kanaatine varır:

“(…) Arkadi Averçenko Konstantinopol’deki Rus gazetesinde babasının ikinci ölüm yıldönümünden söz ediyordu. Aynı gazetede zaman zaman Averçenko’nun kendi ekibiyle birlikte yer aldığı kabarenin adresi bulunuyordu. Bir gün ben de oraya gittim, ama elime bir şey geçmedi. Averçenko beni hoşnutsuz bir şekilde karşıladı, tüysüz yuvarlak yüzünde sıkıntılı ve alaycı bir hal donup kalmıştı” (Andreyev, 1974, s.220).

⁸ Aleksandr Nikolayeviç Vertinski (1889-1957) Rus ve Sovyet dönemlerinde yaşayan en ünlü ses, müzik, beste ve sahne sanatçısıdır.

Sanatçı lisede geçirdiği zamanları hatırlarken İstanbul'un işgal günlerindeki durumunu gözler önüne serer:

“Gün ortasında Taksim Meydanı'na gittik. Burası yürüyerek 20 dakikalık bir mesafedeydi. Taksim Meydanı Konstantinopol'ün Campus Martius*'undan başkası değildi; savaşa kadar kendi yaldızlı altın sarısı baldakesinin altında II. Abdulhamit törenleştirilen geçit alaylarını burada kabul ederdi. İşgal yıllarında meydan İtilaf devletleri tarafından boşaltıldı; meydanın kenarlarında siyah şemsiyelerin altında hemen yerde dağılan helva tezgâhları belirdi, kırmızı fesleriyle Türkler kart oynuyorlardı; inadına yanmamış teniyle Rus bir general suyu bulanık borş satıyordu; yayalar taşı olmayan toprak patikayı gizli desenleriyle süslüyordu ve bizim liseliler ilginç bir topla burada futbol oynuyorlardı (...)" (Andreyev, 1974, s.223).

Vadim Andreyev öyküsünü kaleme alırken bu okulda yaşadıklarına ayrı bir önem verir ve tüm yaşamındaki yerini okuyucuyla şöyle paylaşır:

“Şimdi, Konstantinopol Lisesi'nde geçirdiğim ayları düşündüğümde birçok şey bana bulanık ve karışık geliyor. İki dünya, iki kader birbirinin içine geçmişti. (...) Ancak bununla birlikte lisedeki günlerim yaşamımda çok büyük rol oynadı. Şunu anladım ki, Rus edebiyatından başka, Rus dilinden başka ve daha geniş anlamıyla Rusya'dan başka hiçbir yerde kendimi asla bulamayacaktım” (Andreyev, 1974, s.210).

Konstantinopol Rus Lisesi bir seneye yakın bir süre varlığını devam ettirir ve aniden kapanır. Burada okuyan öğrenciler yeni bir kampa nakledilir:

“Bizi, eski liselileri, küçük bir gemiyle Boğaz'ın Asya kıyısına, Üsküdar'a gönderdiler. (...) Önceden II. Abdülhamit'in yeniçerilerinin yaşadığı bu yerde şimdi Rus göçmen kampı kurulmuştu. Bu kampın adı Selimiye idi” (Andreyev, 1974, s.225). Ancak Vadim Andreyev neredeyse hergün kavganın çıktığı bu yeni kamptan hiç memnun değildir: “Selimiye Konstantinopol bölgesindeki en kötü kamplardan biriydi. Verilen yemekler Keçeli'de verdiklerinden de kötüydü, burada kalanlar dışarı çıkamıyorlardı, tayınları da azdı” (Andreyev, 1974, s.226).

Sanatçı uzun süre varlığını sürdüremeyen bu kamptan da kısa sürede ayrılır ve buradaki tüm askerler Bulgaristan'ın Şumen şehrine gönderilir. Vadim Andreyev bir daha dönmek üzere bu kadim şehirden bu şekilde ayrılmak zorunda kalır. Avrupa'da aynı zor koşullarda yaşama tutunmaya çalışan sanatçıda unutulmaz anılarıyla İstanbul ayrı bir iz bırakmıştır:

“San Francisco'ya gidene kadar, (elbette, benzersiz Leningrad'ı katmıyorum buna) uzun yıllar boyunca Konstantinopol'un dünyadaki en güzel şehir olduğunu düşünüyordum. Konstantinopol'u bundan yarım asır önce gördüm ve şimdi ne durumda bilmiyorum ancak o yıllarda kendi rengârenk ve çok dilli sefaletiyle olağanüstü bir şehirdi. Haliç'in (Altın Boynuz'un) gediğiyle ikiye ayrılan, tepelerle dolu Boğaziçi'nin Asya yakasındaki varoş Üsküdar'la dolan bu şehirde, bir havanda gibi Doğu'nun ve Batı'nın tohumları dövülüyor ve çağdaş yaşamının kabuğundan Bizans'ın bin yıllık taşları fişkırıyordu” (Andreyev, 1974, s.192).

Sonuçta, günümüzde bile hakkında çok fazla çalışma bulunmayan, eserleri yavaş yavaş gün yüzüne çıkan bir sanatçı olarak Vadim Andreyev, babası Leonid Andreyev'in Bolşevik Rusyası'ndaki kötü şöhretinden nasibini alır. Ana vatanına binbir zorlukla dönen ve burada fazla tutunamayan sanatçı uzun yıllar göçmen olarak Avrupa'nın değişik şehirlerinde yaşamını devam ettirir. Yaşamında en önemli durak

olarak gördüğü İstanbul ona büyük tecrübeler kazandırır. Bu eseri kaleme aldığı 1969 yılında bile İstanbul hatıraları hâlâ canlılığını korumaktadır. Çalışmamızın kaynağı olan bu otobiyografik uzun öykü, hakkında birçok bilimsel çalışma bulunan İstanbul'daki Beyaz Ruslar'ın yaşamları, kampları, hayat tarzları, ülkemizdeki misafir duruşları ve İstanbul'un işgal yıllarındaki durumu konusunda yazılanları desteklemektedir. Bu nedenle, anı edebiyatının sayılı bir örneği olan bu eseri, edebi açıdan değerlendirebileceğimiz gibi tarihi bir arşiv olarak da kabul edebiliriz.

Kaynakça

- Andreyev, L.N. (2003). “S.O.S.”. *Proza. Publitsistika*, Moskva: Astrel.
- Andreyev, V.L. (1974). *İstoriya odnogo puteşestviya*. Moskva: Sov. pisatel.
- Daşevskaya, O.A. (2014). Syujet initsiatsii v povesti Vadima Andreyeva ‘İstoriya odnogo puteşestviya’. *Sibirskiy filologičeskiy jurnal*, 4, 42-50.
- Erinç, E. (2016). “Hatırlama Aracı Olarak Su: Rus Göçmen Edebiyatı Metinlerinde Boğaziçi”. *İdil*, 5 (19), 25-40.
- Garber, M. (2013). *Pyatoye çuvstvo Vadima Andreyeva*. URL: www.krugozormagazine.com/show/Andreev.1978.html, adresinden 01.04.2016'da alınmıştır.
- Öksüz, G. (2014). “‘Sahnenin Dışındakiler’ ve Beyaz Rusların İşgal İstanbulu’ndaki Toplumsal Dokuya Etkisi”. *Bal-Tam Türklük Bilgisi*, 20, 331-343.
- Uturgauri, S. (2015). *Boğaz’daki Beyaz Ruslar 1919-1929*. Çev. Uğur Büke. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Üçgül, S. (2006). *Rus Göçmen Edebiyatı I*. İstanbul: Kapadokya.